

КОНЦЕПЦІЯ ТЕОРІЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ВОЛОДИМИРА ЗДОРОВЕГИ

У науковій творчості Володимира Здровеги особливу роль відіграє теорія публіцистики. Адже саме завдяки розробці теоретичних засад публіцистичної творчості Володимир Здровега став відомим в усьому Радянському Союзі.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою комплексного вивчення наукової творчості Володимира Здровеги, позаяк серед творців науки про журналістику Володимир Здровега посідає чільне місце.

Метою нашого дослідження є визначити концепцію теорії публіцистики Володимира Здровеги. Ми ставимо перед собою завдання: 1) з'ясувати, що Володимир Здровега вкладав у поняття «теорія публіцистики»; 2) довести, що Володимир Здровега був першим теоретиком публіцистики на пострадянському просторі; 3) дослідити внесок Володимира Здровеги в українське журналістикознавство.

Об'єкт дослідження – це праці Володимира Здровеги, у яких учений досліджує теорію публіцистики. Предметом нашого дослідження є методологічні та теоретичні засади теорії публіцистики, викладені у творчому науковому доробку вченого.

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що наукова спадщина Володимира Здровеги ще не досліджена журналістикознавцями, немає комплексного дослідження теорії публіцистики вченого.

Теорію публіцистики у своїх працях досліджували Є. Прохоров, В. Учонова, В. Горохов, В. Колосов, М. Черепанов, Ю. Лабезник, Д. Прилюк. Серед дослідників теорії публіцистики Володимира Здровеги слід відзначити М. Нечиталюка, С. Костя, О. Кузнецову, І. Моторнюка, О. Мелешенка.

Над питаннями теорії публіцистики Володимир Здоровега почав працювати наприкінці 50-х років. Однак творити науку в цих умовах було вкрай важко. Як слушно зауважує С. Кость: «Ленінська формула преси на десятиліття визначала долю української науки. Та й що було досліджувати, якщо функції визначені, завдання формулює керівна і спрямовуюча сила... Будь-які спроби вивчати соціологію засобів масової інформації, соціально-психологічні аспекти їх функціонування, проблеми громадської думки, вже не кажучи про справжню історію української преси, наштовхувалися на глуху стіну критики, заперечення, непорозуміння і сприймалися як нав'язні ідейно чужими впливами» [7, 5-4]. Однак, «...дослідники проблем журналістики (найперше ті, хто найбільше відзначався незашореним поглядом на журналістику – В. Здоровега, Є. Порохов, В. Учонова, ті, хто не хотів закопувати свій таланти у землю чи не хотів скніти у сліпих вуличках марксистсько-ленінської теорії преси) придумали... теорію публіцистики» [7, 4]. Для Володимира Здоровеги це був досить сміливий крок, оскільки першість у наукових пошуках і відкриттях на теренах Союзу мала належати московській і ленінградській школам журналістики, а львівська школа журналістики вважалася провінційною: Львівський університет мав завдання готувати журналістські кадри лише для місцевої преси.

Хоч Володимир Здоровега обґрунтовував появу теорії публіцистики як проміжної ланки між науковим і художнім пізнанням дійсності, все ж це була альтернатива для тогочасної науки як спроба опору ідеології, яка бачила науку як інструмент у руках пропаганди, це спосіб збереження авторитету вченого і науки в цілому.

Власне тому найбільшою заслугою Володимира Здоровеги в науці вважають його внесок у теорію публіцистики. Адже Володимир Йосипович один із перших у Радянському Союзі і першим серед українських учених почав працювати над проблемами теорії публіцистики. Як справедливо стверджує О. Кузнецова: «До В. Й. Здоровеги не було загальної теорії публіцистики, цілісної концепції публіцистики, інформаційної моделі публіцистики, розуміння її місця серед інших видів літературної творчості. Він наповнив теорію публіцистики системою узагальнених знань, показав специфічний взаємозв'язок основних структурних елементів: фактів і публіцистичних образів, системи фактів як основи створення публіцистичних образів; довів, що основою публіцистичного твору

є оригінальна авторська думка. Саме думка зумовлює побудову й аргументацію, трактування фактів, подій, явищ. Змістова частина його досліджень пов'язана з класичними філософськими поглядами, системним прогресивним світоглядом ученого, із загальнонауковими методологічними підходами до дійсності, що дало змістовний результат: теоретичне системне наповнення його першої і всіх наступних монографій (категоріями, закономірностями, принципами публіцистики)» [7, 173].

Сам Володимир Здоровега вважав: «Публіцистика немислима без філософського серйозного осмислення дійсності, без світорозуміння, без почуттів, без пошуків нового бачення людини і життя, без сучасного трактування „вічних“ питань моралі» [1, 104].

З-під пера Володимира Здоровеги вийшли в світ десятки цінних праць, які відзначалися новими поглядами на журналістику, визначали її психологічні та соціальні функції. Серед найвідоміших теоретичних здобутків ученого слід відзначити: «Мистецтво публіциста: літературно-критичний нарис», «У майстерні публіциста. Проблеми теорії, психології, публіцистичної майстерності», «Пошуки істини, утвердження переконань. Деякі гносеологічні та психологічні проблеми публіцистики», «Слово тоже есть дело. Некоторые вопросы теории публицистики», «Питання психології публіцистичної творчості», «Тенденційність і доказовість у публіцистиці», «До питання про суспільні функції публіцистики», «Покликання і талант публіциста».

Монографія Володимира Здоровеги «Мистецтво публіциста: літературно-критичний нарис» вийшла у світ 1966 року. Саме завдяки цій праці вчений увійшов в історію українського журналістикознавства як перший український дослідник теорії публіцистики, хоч перші публікації вченого про публіцистику були написані наприкінці 50-х років, у той час, як російські вчені оприлюднили власні дослідження в кінці 60-х – на початку 70-х років. У цій праці Володимир Здоровега доводить, що теорія публіцистики є частиною теорії журналістики, а, отже, і частиною теорії літератури, що загалом відносить її до мистецтва.

У монографії «Пошуки істини, утвердження переконань. Деякі гносеологічні та психологічні проблеми публіцистики» Володимир Здоровега розробляв проблеми методології журналістики, визначав філософські та психологічні аспекти журналістської діяльності, визначав функції публіцистики, предмет відображення, зміст, форму публіцистичного

твору, значення публіцистичного методу. Володимир Здоровега пише: «Теорія публіцистики як органічна складова частина загальної теорії журналістики повинна сприяти підвищенню журналістської майстерності, посиленому впливу засобів масової інформації пропаганди на людину» [3, 4].

У поняття «теорія публіцистики» Володимир Здоровега вкладав цілий комплекс ознак, за допомогою яких можна об'єктивно оцінити таке складне явище як публіцистика, простежити певні тенденції, з'ясувати значення і вагу публіцистичного слова. Адже, як зазначає Володимир Здоровега: «Розробка питань теорії преси як складової частини важливого засобу ідеологічного впливу на людину, способу вивчення й узагальнення поточного життя, має важливе значення» [1, 172].

Теорія публіцистики Володимира Здоровеги охоплює всі аспекти публіцистичної творчості: це зміст і форма публіцистичного твору, і природа публіцистичного узагальнення, природа і функції публіцистики, образність у публіцистиці, де образ трактується як засіб, а не мета публіцистичного тексту, досліджує публіцистику в контексті науки та художньої літератури, розглядає публіцистику в системі масової комунікації. Автор прагне дослідити не стільки загальні закони такого своєрідного виду літературної творчості, як публіцистика, скільки закономірності пізнання нею дійсності. Звідси розгляд питань: реальний факт та його осмислення, пізнавальні та соціально перетворювальні можливості публіцистики.

Володимир Здоровега вважав основною функцією публіцистики формування громадської думки. А для цього, зазначає вчений «... потрібні аналіз і синтез, систематизація і зіставлення, глибоко усвідомлений вплив на розум і почуття» [4, 13]. Звичайно ж будь-яка теорія містить у собі наукове підґрунтя. Як зазначає Володимир Здоровега: «Наука, як відомо, – це певна система знань, яка постійно розвивається, досягається за допомогою відповідних і дуже багатоманітних методів пізнання і яка знаходить вираз у точних поняттях, формулах тощо. Наука – це ціла система понять про явища і закони природи, суспільства і про їх розвиток» [1, 112]. Досліджуючи теорію публіцистики Володимир Здоровега зауважує: «Ведучи мову про теоретичні основи публіцистики, ми постійно мали на увазі кращі зразки цього виду творчості, бо вони можуть дати більш чи менш вірне уявлення про саму природу даного виду творчості» [1, 172].

Володимир Здоровега вважає: «Наукові праці завжди ґрунтовніші, детальніші і різнобічніші у трактуванні проблеми. Публіцистичні твори

такими бути не можуть, вони підпорядковані завданням сьогодення» [1, 113]. Це зумовлено самим об'єктом публіцистики, оскільки «об'єктом публіцистики, як і науки та мистецтва, є реальна суспільна дійсність у всій її складності взаємозв'язках (включаючи виробництво, економіку, право, науку, побут, культуру, мораль тощо), а предметом публіцистики є певний аспект, певна сторона цієї дійсності» [3, 44]. Володимир Здоровега зауважує: «Найбільш чітке визначення, усвідомлення об'єкта публіцистики має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Чимало змістовних матеріалів, які друкуються в газетах чи передаються за згодою інших ЗМІ, залишають читача байдужими, а значить за змістом і формою, не є публіцистикою у суворому розумінні цього слова» [3, 45]. Саме тому Володимир Здоровега доводить, що публіцистика починається там, де є думка. Адже публіцистичний твір не лише відображає дійсність, а й осмислює її: «публіцист вдається до логічно-абстрактної і конкретно-образної форми мислення, використовує словесний образ або образний вираз, деталь, образ критику, образ-персонаж» [4, 18].

Що стосується теорії публіцистики, то як зазначає О. Кузнецова: «В. Й. Здоровега виконав основне завдання теорії публіцистики – теоретично узагальнив процеси, що відбуваються в публіцистичній творчості радянської пори і часів незалежної України, сприяв удосконаленню журналістської майстерності, підвищенню впливовості творів публіцистики. Концепція публіцистики В. Й. Здоровеги – це не просто якісно новий етап розвитку теорії журналістики. Професор заклав фундамент справді наукової теорії публіцистики, дисципліни, яку можна викладати і в Україні, і в Німеччині, і в Китаї, і в США. Справжня теорія вона всюди діє. В концепції В. Й. Здоровеги теорія публіцистики – один із розділів журналістикознавства: наука про специфіку і суспільну роль публіцистичної творчості, про творчі методи, стилі, про роди і види, про образотворчі засоби, а також про принципи і методику публіцистичних творів» [7, 175].

М. Нечиталюк так говорить про внесок ученого у розвиток журналістики: «На мій погляд, своїми науковими „нарисами“, проблемними монографіями і статтями в журналах професор Здоровега переважно торкався і розробляв не питання журналістської методології, а цілком нерозроблених у науці проблем майстерності публіциста, чим, власне,

найбільше прислужився для поступу науки про журналістику і для виховання молодих журналістів у вузі. Маю на увазі передусім перші дві книжки Здоровеги – „Мистецтво публіциста“ (1966) і „У майстерні публіциста“ (1969), які й досі не застаріли, їх залюбки читають студенти-журналісти і науковці-викладачі теоретичних дисциплін» [5].

Також Володимир Здоровега планував написати книгу «Українська публіцистика: історія, теорія і досвід». Про це йдеться в інтерв'ю газеті «День», приуроченому до 75-річчя вченого [2]. Однак задум залишився не зреалізованим. Але, як справедливо зауважує М. Присяжний: «...Його Вічність – це добра пам'ять тисяч вихованців і читачів, десятки книжок і сотні публікацій, які заклали фундамент наукової школи теорії і практики журналістики» [6].

Теорія публіцистики Володимира Здоровеги – це окремий розділ у науці про журналістику. Адже розроблена вченим теорія публіцистики стала одним із перших досліджень у цій царині. У своїй концепції теорії публіцистики науковець дослідив всі засоби, за допомогою яких створюється публіцистичний твір, а також його емоційний психологічний вплив на читача. Володимир Здоровега дослідив і теоретизував процеси пізнання дійсності за допомогою публіцистичного слова, вивів закономірності про принципи і методику публіцистичних творів. Його теорія залишається актуальною й сьогодні, оскільки порушує як методологічні, так і глибоко психологічні аспекти публіцистики.

Наше дослідження спонукає нас до висновку, що Володимир Здоровега зробив значний внесок у розвиток українського журналістикознавства. Про це свідчить численний науковий доробок ученого, його авторитет у наукових колах, унікальність теоретичних праць, актуальність підручників Володимира Здоровеги, які і сьогодні залишаються незамінними в навчальному процесі. За різних історичних обставин Володимир Здоровезі вдавалося служити інтересам науки, а не лише прислужувати партійній системі.

Заслуги Володимира Здоровеги у науці важко переоцінити, адже Володимир Йосипович володів особливим умінням мислити теоретично, бачити перспективи своїх наукових пошуків, відчувати важливість поставлених проблем. Йому притаманна надзвичайна толерантність і здатність постійно вчитися і самовдосконалюватися. Про це свідчить і його еволюція як науковця.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Здоровега В.* Мистецтво публіциста: Літ.-критичний нарис. – К., 1966.
2. *Здоровега В.* На журналістів чинитимуть тиск // *День*. – 2005. – 11 листопада.
3. *Здоровега В.* Пошуки істини, утвердження переконань. Деякі гносеологічні та психологічні проблеми публіцистики. – Л., 1975.
4. *Здоровега В. И.* Публицистика, ее природа, общественная роль, гносеологические и психологические основы: Автореф. дис. ...докт. филол. наук. – М., 1970.
5. *Нечиталюк М.* Текст доповіді на всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасна українська журналістика: ідейно-концептуальні засади, тенденції, перспективи», присвячена пам'яті корифея української журналістики Володимира Здоровеги..
6. *Присяжний М.* Вічність Володимира Здоровеги // *Дзеркало тижня*. – 2006. – 16 квітня.
7. Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія // *Збірник праць кафедри української преси і дослідницького центру історії західноукраїнської преси*. Вип. 2 (8). – Л., 2007.